

valamint a különböző visszaemlékezésekkel, naplórészletekkel (pl. az OKH hadművelési naplója) egy jól átgondoltan és átfogóan meg szerkesztett interjúkötet került az olvasó kezébe, amely érdekes, élményt adó olvasmány.

A Zsákutca több fejezetében is visszatér arra, hogy október 15-én mi történt. Érezni a gon-

dolatot: ha akkor is lett volna akarat, határozott cselekvési készség — hiszen épp e könyvben látni, hogy erő volt —, talán másképp alakul az 1944/45-ös év története. Talán. De ez már más lapokra tartozik.

Ravasz István Dezső

G. L. ROZANOV

TITKOS DIPLOMÁCIA 1944—1945

(Kossuth Könyvkiadó—Kárpáti Kiadó, Budapest, 1985. 162 o.)

A szövetséges csapatok normandiai partaszállásával a hitleri Németország olyan kétfrontos háború folytatására kényszerült, amelynek végső kimenetele nem lehetett kétséges. Az uralkodó osztály Hitler-ellenes csoportjai a nemzetiszocialista rendszer megdöntésével akarták Németország pusztulását megakadályozni. Az összeesküvés sikertelensége azt jelentette, hogy a fasiszta rendszer tíz hónappal tovább élt. Ezalatt az idő alatt a náci vezetők megpróbálták különtárgyalásokkal békét kötni a nyugati hatalmakkal abban a reményben, hogy pozícióikat és hatalmukat meg tudják tartani. Elképzeléseiket az antifasiszta koalíció felbomlására és éleződő ellentéteire építették.

E tárgyalásokról magyar nyelven első ízben jelent meg összefoglaló munka a Kossuth Könyvkiadó és a Kárpáti Kiadó közös kiadásában. A szerző, G. L. Rozanov, részletesen leírja a totális vereség elkerülését célzó titkos diplomáciai próbálkozásokat. Véleménye szerint a hitlerista diplomácia különböző ismert lépései, mint a „Ribbentrop-memorandum”, a „Wolff-misszió”, a „Himmler—Bernadotte tárgyalások”, nem esetlegesen voltak, hanem egy részletesen kidolgozott külpolitikai cselekvési program részei, amelyek Hitler beleegyezésével és tudtával történtek. Bevonták e tevékenységbe a kormány különböző szerveit, így a Külügyminisztériumot, a Birodalmi Biztonsági Hivatalt, a nyugat-európai és az olaszországi frontok parancsnokságait. A feladat az volt, hogy az antifasiszta koalíció felbomlásával a nyugati hatalmakat rábírják arra, hogy különbékét kössenek Németországgal, s így az Keleten tovább vívhassa „kereszties hadjáratát a bolsevizmus ellen”.

A vezetés utasítására a német Külügyminisztérium memorandumban válaszolt a kötetben különbéké feltételeit. A javaslatok lényege az volt, hogy a nyugati fronton le kell állítani minden katonai akciót és a német hadsereget teljes egészében a keleti frontra kell „átdobni”. Hitler jóváhagyta a memorandumot és

közölte Ribbentropnal, utasítsa a svájci, svédországi, spanyolországi, vatikáni és portugál nagyköveteket, kezdjenek tárgyalásokat a nyugati hatalmak képviselőivel e memorandum alapján. A tárgyalások minél gyorsabb elkezdése érdekében Stockholmba küldték Fritz Hessét (1945. február 17-én), aki a német Külügyminisztérium Anglia-specialistája, s a memorandum egyik kidolgozója volt.

Hesse tárgyalásokat kezdett Jacob Wallenberg svéd bankárral, aki baráti kapcsolatban állt Churchillel és Roosevelttel, így nagyon jól ismerte az angolszász államok álláspontját. Wallenberg véleménye szerint a nyugati hatalmak összetartanak a Szovjetunióval és az antifasiszta koalíció felbontása teljesen kizárt. A többi tárgyaló sem ért el nagyobb sikert.

A „Ribbentrop-memorandum” kudarcát után tovább folyták a diplomáciai manőverek, így került sor az ún. „Wolff-misszióra”. Azok a feladatok, amelyeket a különböző csoportok szabtak ki Wolff számára, nem voltak összehangolva. Az a csoport, amelybe Hitler, Bormann, Goebbels és más náci vezérek tartoztak, a legkisebb mértékben sem számolt azzal, hogy Nyugattal folytatandó tárgyalások Németország feltétel nélküli kapitulációjával végződnek. A különtárgyalásokban olyan eszközt láttak, amellyel enyhíteni lehet a katonai helyzeten s ezáltal megszüntethetik a kétfrontos háború egyre fojtogatóbb szorítását. Másként látta a diplomáciai tárgyalások célját Himmler, Göring és a náci vezetés több más tagja. Abban egyetértettek Hitlerrel, hogy a tárgyalásokat fel kell használni a nyugati hatalmak és a Szovjetunió közötti ellentétek szítására, ugyanakkor úgy gondolták, hogy a megegyezés érdekében Németországnak is bizonyos „áldozatokat” kell hoznia: ideiglenesen le kell mondania az elfoglalt nyugati területekről, s ha szükséges, fel kell áldozni a Führert is. A megegyezés érdekében — első lépésként — azt tartották szükségesnek, hogy Nyugaton fegyverszünetet kössenek, miközben a német—szovjet fronton folytatják a harcse-

lekményeket. A nyugati kormányokkal elérhető megállapodást illetően realisabb álláspontra helyezkedett egy harmadik csoport, amelybe a hadiipari konszernek és a nagybankok vezetői tartoztak, s főbb képviselői Speer és von Krosigk voltak. Ők úgy vélték, a legfőbb feladat az, hogy diplomáciai eszközökkel megakadályozzák a hadiipari potenciál tönkretételét, valamint a politikai szférában elérjék azt, hogy ne a szovjet hadsereg szállja meg Németország nagyobb területeit. E célok elérésének egyetlen útja — véleményük szerint — Németország angol—amerikai megszállása lett volna. Azzal azonban tisztában voltak, hogy a Nyugat Németországgal nem köthet különbékét a Szovjetunió háta mögött, így a „csön-des kapitulációt” tartották megoldásnak, azaz először egyes hadseregek, majd hadseregcsoportok, végül egész frontok tennék le a fegyvert.

Wolff és Allen Dulles első találkozására 1945. március 8-án került sor Zürichben, ahol Wolff a következő feltételek mellett képzelte a megegyezést: a szövetségesek lemondanak az olaszországi fronton tervezett támadásról, s ennek fejében a német csapatok nem teszik tönkre az észak-olaszországi ipari bázisokat, az olasz fronton beszüntetik a harcselekményeket és a „C”-hadseregcsoport csapatai lehetőségét kapnak arra, hogy bántatlanul visszavonulhassanak Németországba. Dulles beleegyezett, hogy elfogadják alapnak ezeket a javaslatokat és március 19-én Bernben már a fegyverszünet technikai részleteit vitatták meg. A tárgyalások menetével mind Hitler, mind Himmler elégedett volt, s utasították Wolffot, hogy a hallgatóságos fegyverszünetet próbálja meg kiterjeszteni a nyugati frontra is. A tárgyalások elkezdéséről azonban a szovjet vezetés is értesült, s miután a szovjet kormány kérését elutasították, hogy a tárgyalásokra a szovjet hadvezetőség képviselőit is hívják meg, a szovjetek a tárgyalások azonnali beszüntetését követelték. A határozott szovjet tiltakozás és a szovjet hadsereg erőteljes támadása Bécs irányában — a szerző szerint — megakadályozta a nyugati hatalmakat abban, hogy a Szovjetunió háta mögött különbékét kössenek Németországgal, s ezáltal a nyugati fronton német hadosztályok szabaduljanak fel.

Wolff tárgyalásaival egyidőben az SS birodalmi vezetője, Heinrich Himmler is tárgyalásokat folytatott — a svéd Vöröskereszt elnökén keresztül — nyugati hatalmak képviselőivel. Himmler a részleges kapituláció helyett átfogóbb megállapodást ajánlott az Egyesült Államoknak és Nagy-Britanniának. Nevezetesen, hogy hagyják abba a hadműveleteket az egész nyugati fronton, és a szövetségesek segítsék Németországot a Szovjetunió ellen. Himmler a koncentrációs táborokban levő foglyok életét is felajánlotta, amennyiben a nyugati hatalmak elfogadják a német kapitulációt. A nyugati hatalmak elutasították a megegyezést, s

1945. április 28-án nyilvánosan is leszögezték, hogy feltétel nélküli kapitulációt követelnek valamennyi fronton, a három szövetséges hatalommal szemben. Rozanov szerint Himmler tárgyalásai is Hitler tudtával és beleegyezésével folytak. Hitler tehetetlen dühében, mert az Egyesült Államok és Nagy-Britannia az adott helyzetben nem volt hajlandó belemenni a német csapatok fegyverletételébe, letartóztatási parancsot adott ki Himmler ellen.

A náci Németország utolsó próbálkozását jelentette Krebs tábornok küldetése Csujkov vezérezredeshez, a 8. gárdahadsereg parancsnokához. Krebs Goebels és Bormann javaslatát nyújtotta át, melyben a hadműveletek ideiglenes szüneteltetését javasolták, hogy ezáltal lehetőség nyíljon a Szovjetunió és Németország közötti béketárgyalások feltételeinek kidolgozására.

A könyv utolsó fejezete a Dönitz-kormány azon törekvését mutatja be, amely — a bolsevizmus veszélyére hivatkozva — a Dönitz-kormány és a nyugati szövetségesek összefogásának megteremtésére irányult.

A szerző állításainak bizonyítására — miszerint a titkos diplomáciai tárgyalások mindvégig Hitler beleegyezésével és tudtával történtek, illetve a nyugati hatalmak egyes politikusai készek voltak különbékét kötni a Szovjetunió háta mögött — levéltári forrásokra hivatkozik. Sajnos, a megadott jegyzetapparátusban egyetlenegy levéltári jelzetet sem sikerült felfedezni, így a recenzens véleménye szerint a szerző állításai történetileg nem mindig megalapozottak. Így pl. a berni tárgyalásokról mindezeideig nem kerültek elő olyan dokumentumok, amelyek meggyőző módon bizonyítanák, hogy a tárgyalásokon többről is szó lett volna, mint az olaszországi német erők kapitulációjáról. Vitathatatlan tény az, hogy 1945 tavaszától kiéleződtek az ellentétek az antifasiszta koalíció tagjai között, s mind Churchill, mind Truman keményebb álláspontot képviselt a Szovjetunió ellen, de a különbéké megkötésére egyikük sem hajlott. Ennek oka egyrészt a kialakult katonapolitikai helyzet volt, másrészt pedig az, hogy nyugati országok vezetőinek figyelembe kellett venniök országuk közvéleményét, amely elítélt minden különmegállapodást Németországgal. A nyugati katonai vezetők nem támogatták a különbékét Németországgal, hiszen ez könnyen katonai konfliktushoz vezethetett volna, ezen kívül erősen kételkedtek a Szovjetunióval történő — esetleges — összejöttözés kedvező kimenetelében is. Fontos szempont volt a különbéké elutasításában az is, hogy az Egyesült Államok vezetése számított a Szovjetunió hadbalépésére Japán ellen.

A könyv tudományos értékét tovább csökkenti a sok helyen előforduló frázisszerű megfogalmazás. Mindezek hangsúlyozása mellett a könyv hasznos ismeretterjesztő olvasmány mindazoknak, akik érdeklődnek a második világháború eseményei iránt.

Okváth Imre